

Restauratoru biedrības avīze

Eiropas restauratoru – konservatoru organizācijā

SVEICIENS VASARĀ

2025.gada avīzes otrajā numurā (102) mums ir iespēja mazliet vairāk ielūkoties šī pavasara Latvijas Restauratoru biedrībai tik svarīgā notikuma – Baltijas restauratoru organizāciju uzņemšanas E.C.C.O. – “aizkulisēs”, kā arī iepazīties ar vērtīgu informāciju par mūsu kolēģu gūtajām atziņām divās starptautiskās papīra restaurācijas nozares konferencēs.

Savukārt tiem, kas nevarēja piedalīties LRB pavasara mācību ekskursijā, šajā avīzes numurā ir iespēja iepazīties ar iedvesmojošām pārdomām par divas ekskursijas dienās Kurzemē piedzīvoto un redzēto.

Liels paldies visiem rakstu autoriem par dalīšanos un ieguldīto darbu.

Atgādinu, ka avīzes saturu veidojam mēs paši – LRB biedri, tāpēc laipni aicināmu iedvesmoties no šī avīzes numura rakstu autorēm un sagatavot rakstu par kādu savu restaurēto darbu vai apmeklēto pasākumu, daloties ar pārējiem savās domās, iegūtajās atziņās un secinājumos.

Tāpat vēlos sveikt un novēlēt veiksmi visiem mūsu LRB biedriem –

studentiem, kas šogad absolvējuši augstākās izglītības iestādes.

Latvijas Mākslas akadēmijas Restaurācijas apakšnozarē bakalaura grādu ieguva kopā 5 studenti un maģistra grādu kopā 4, t.sk. LRB biedri Jekaterina Milgroma ar diplomdarbu “Rīgas Grebenščikova vecticībnieku baznīcas ikonas “Tā Kunga ieciešana Jeruzaleme” izpēte un restaurācija” un Linda Štrāle ar diplomdarbu “Ikonas “Apustuļi Pēteris un Pavils” izpēte un restaurācija”.

Absolvējot Rīgas Būvniecības koledžu, par diplomātiem restauratoriem kļuvuši LRB biedri Līvija Apse – papīra, Sonita Pāvuliņa – tekstila, Ance Ilze Murāne – polihromā koka un Viktorija Berežnaja – metāla restaurācijas nozarēs.

Lai nezūd mīlestība pret izvēlēto profesiju, lai turpinās izaugsme un lai izdodas viss iecerētais!

Novēlu visiem ražīgu un darbīgu vasaru, bet tā, lai izdodas arī atpūties un smelties spēku un iedvesmu jauniem darbiem un panākumiem.

Uz tikšanos rudenī!

Aigars Pilenieks

PRĀGAS PAVASARIS

Eiropas restauratoru – konservatoru organizācijā (E.C.C.O.)

Divas nedēļas pirms Lieldienām raksta autors kopā ar LRB priekšsēdētāju Ronaldu Lūsi devās uz Prāgu, kur piedalījās divos pasākumos. Par galveno pasākumu LRB uzņemšanu E.C.C.O. (Eiropas Konservatoru-Restauratoru Organizāciju) LRB biedri noteikti ir jau dzirdējuši. Konfederācija tika uzņemta visas trīs Baltijas valstīs, tomēr, ne kā pilntiesīgi biedri, bet kā

organizācijas asociētie biedri¹

¹ Lai kļūtu par E.C.C.O. pilnvērtīgiem locekļiem, tad būtu jāmaina Latvijas Restauratoru biedrības statūti, jo tie neatbilst E.C.C.O. statūtiem. Asociētajiem biedriem nav balsstiesību kopsapulcē

Īsi, kas tad ir E.C.C.O

Organizācijas misija ir – organizēt, attīstīt un popularizēt konservatora-restauratora profesiju praktiskā, zinātniskā un kultūras līmenī. Noteikti standartus un regulēt praktisko darbību Eiropas līmenī, kā arī uzlabot komunikāciju starp speciālistiem un viņu mobilitāti. Stiprināt restauratora lomu un pienākumus iepretim citiem kultūras mantojuma aizsardzības speciālistiem²

² E.C.C.O. profesionālās vadlīnijas un ētika ir ieviestas un var izlasīt LRB mājas lapā

Saņāksme notika Prāgas vecpilsētas vēsturiskā ēkā. Sapulcē no katras dalībvalsts bija ieradusies divi-trīs cilvēki un kopā bijām tāds mazs pulciņš (ap 20 cilvēki). Vairums no dalībniekiem viens ar otru bija ļoti pazīstami.

Sapulces gaita noritēja līdzīgi kā notiek mūsu biedrības gada sapulces. Sākās ar iepriekšēja gada pārskatu, finanšu audita atskaiti un komitejas locekļu ieviešanu.

Tad sekoja sapulces visgarākā daļa, kurā atsevišķi organizācijas locekļi atskaitījās par darbību dažādos E.C.C.O. projektos. Jāteic, ka projekti tiešām bija daudz un ar lielu vērienu.

Raksts turpinās nākamajā lpp.

Uzziņai
Redakcijas e-pasts:
lrbavize@inbox.lv

1. Projekts Eiropas mērogā – CHARTER European Cultural Heritage Skills Alliance, kurā apvienojušies dažādu kultūras mantojuma nozaru pārstāvji. Šajā projektā E.C.C.O virza iniciatīvu, kas noteiktu vienotu restauratoru profesijas kodu, ko piemērot brīdī, kad restaurators startē Eiropas mēroga projektos.

Šis jautājums ir būtisks visiem restauratoriem, jo nesakārtotā likumdošana ietekmē visus projektu iesniedzējus.

2. Ir uzsākts milzīgs Eiropas mēroga projekts, kurā kā dalībnieks ir pieaicināts arī E.C.C.O. Projekts saucas ECHOES -European Cloud for Heritage Open Science-. ECHOES apvienos ievērojamus kultūras mantojuma, zinātnes un digitālās kultūras organizācijas un ekspertus. Tiek veidots globāls „mākonis”, kurā būs digitāla infrastruktūra, kas apvienos kultūras mantojuma organizācijas un profesionāļus visā Eiropas Savienībā. Platformā plānots ievietot informāciju par Eiropas kultūras mantojumu gan ar šo nozari saistītos pētījumus, projektus, izpēti rezultātus utt. Paredzēts, ka ikviens varēs ievietot kultūras mantojuma objektu 3D modeļus. Ar platformas starpniecību kultūras mantojuma dažādu jomu profesionāļi varēs “tikloties” un sadarboties.

Projekts ir tikai sākuma stadijā un jautājumu tāpat kā neskaidrību ir ļoti daudz. Sapulcē nedaudz tika apspriests projekta mērķis un vairumam klātesošo bija līdzīgs viedoklis, ka projekts saskarsies ar daudz zemūdens akmeņiem, kā piemēram, autortiesības, datoru jaudām utt.

3. GoGreen projekts. Janvārī Parīzē pulcējās vadošie konservācijas eksperti no visas pasaules uz īpašu simpoziju par ilgtspējību restaurācijas izglītībā. Pasākumā piedalījās pārstāvji no tādām iestādēm kā DIM-PAMIR³, UCLA-Getty⁴, ICOMOS⁵, ECCO, Francijas Kultūras ministrijas, Bernes Makslas universitātes, Materiāla mantojuma saglabāšanas programmas, Van Wouw House (Dienvidāfrika), Nacionālā mantojuma institūta Konservācijas departaments (Francija), Pizas Universitātes, Eksas-Marseļas Universitātes, Glāzgovas Universitātes, Kolumbijas Universitātes Modes tehnoloģiju institūta un CzRMF⁶.

³ Liels pētniecības un inovāciju tīkls (DIM), ko piecus gadus finansē Ile-de-France reģions. Tam piešķirta summa tiek pārdalīta tīkla dalībniekiem, pamatojoties uz projektiem. Tas atbalsta doktorantūras un pēdortantūras līgumus, aprikojuma, konferenču, viesinātnieku, prakšu u. c. finansēšanu.

⁴ UCLA/Getty konservācijas programma izglīto un apmāca studentus augstākajā konservācijas prakses līmenī. Programmas sagatavo absolventus arheoloģisko un kultūras materiālu saglabāšanai.

⁵ Starptautiskā pieminekļu un ievērojamu vietu padome (angļu "International Council of Monuments and Sites"). Biedrība ICOMOS Latvija ir biedrības Latvijas Nacionālā nodaļa – viena no 102 nacionālajām komitejām, kas darbojas visā pasaulē. Tas mērķis ir veicināt kultūras mantojuma saglabāšanu - apzināšanu, izpēti, aizsardzību.

⁶ Centre for Research and Restoration of the Museums of France- Francijas muzeju izpēti un restaurācijas centrs

Simpozijā uzmanība tika pievērsta kritiskam jautājumam: kā ilgtspējību var efektīvi integrēt konservācijas izglītībā? Lai gan ilgtspējība tiek plaši atzīta ka būtiska, tās ieviešana apmācību programmās joprojām ir izaicinājums. Eksperti dalījās pētījumos, apsprieda pašreizējās izglītības pieejas un pētīja stratēģijas ilgtspējības iekļaušanai konservācijas mācību programmās. Pasākumā gūtās atziņas palīdzēs izstrādāt apmācības moduļus GoGreen projekta ietvaros. Šie resursi atbalstīs izglītības iestādes visā pasaulē, integrējot ilgtspējību savās programmās.

Kas tad ir ilgtspējība restaurācijas kontekstā? GoGreen izstrādā un ievieš “zaļus” inovatīvus materiālus un metodes, kuru izstrādē iedvesmojas no vēsturiskām receptēm un metodēm, bioloģiskiem procesiem un sāknotas zaļās ķīmijas praksē. Materiāli būs bioloģiskas izcelsmes, kurus lieto kā attīrīšanas šķīdumus gleznām un metāliem, bioloģiski reaģenti utt. GoGreen arī izveidos digitālas tīmekļa lietotnes prototipu, kas palīdzēs restauratoriem novērtēt savu apstrādes metožu un materiālu ietekmi uz vidi.

Ekoloģiskā restaurācija, kā to nosauca raksta autors, vismaz viena iemesla dēļ būtu ļoti piemērota Latvijas restaurācijas izglītības iestādēm – ķīmisko vielu utilizācijas neesamība izglītības iestādēs. Vai kāds prakse ir izmēģinājis eko-restaurācijas vielas, neskaitot agarus un ksantāna sveķus, cietes utt.? Raksta autoram ir nācies tikai lasīt pētījumus, kuros tiek apskatīts, kā lietot burkānu sulu un citu dārzeņu/augu sulas restaurācijā.

4. Tika arī atgādināts par Eiropas Restauratoru dienām kas notiks no 13.- 19.oktobrim. Aicināja biedrus pasākuma dienās izlikt medijos saturu ar mirklbirku (jeb #) uz E.C.C.O, lai daudzinātu šo pasākumu un profesiju.

5. Restauratori tika aicināti apgūt grantus – ECHOES Cascading Grants programmā⁷. Rudenī katram projektam (20 gab) paredzēti 30,000 eur.

⁷ Vairak var lasīt-echoes-ecch.eu

Cerams, ka uz mūsu biedrības e-pastu turpmāk pienāks informācija no E.C.C.O par aktivitātēm, lai arī mūsu biedri būtu informēti un varētu piedalīties.

Likās ļoti simpātiski, ka organizācijas prezidente Elisa Marsala (angļu val. Elis Marcal) patiešām „deg”, par šīs organizācijas darbu un vairākkārtīgi uzsvera, ka katrai valstij lokālas problēmas jārisina pašiem, jāklaūvē par savām vajadzībām pie saviem likumdevējiem, jābūt aktīviem. Savukārt E.C.C.O var risināt visas nozares problēmas Eiropas mērogā, jo lielas izmaiņas vienatnē nevar panākt. Tika atgādināts, ka Briseļē, Eiropas Parlamentā, netiek lobētas atsevišķu individu interese, bet gan tādas, kuras atbalsta liels cilvēku daudzums.

Sanāksmes noslēgumā pienāca nozīmīgākais brīdis visām Baltijas valstīm – notika balsojums par Baltijas valstu iestāšanos šīs organizācijas sastāvā. Balsoja pilntiesīgie katras valsts locekļi,

katrai valstij ir savs balsu skaits, pārsvarā 2 vai 1, bet Vācijai – 8. Balsojums bija pozitīvs.

Otrs pasākums bija simpozījs “Specializācijas: tendences un izaicinājumi konservācijas un restaurācijas izglītībā” un to kopīgi organizēja ENCoRE⁸ un E.C.C.O. Simpozijam bija izvirzītas priekšlasījuma tēmas, par kurām var padomāt arī mūsu biedrības biedri.

1. Konservatoru-restauratoru vajadzības kultūras mantojuma nozarē. Piemēram, vai nozarei nepieciešami šauras specializācijas restauratori vai vispusīgi restauratori?
2. Vai vajadzības pēc šauras/visspusīgas specializācijas ir muzeju (galerijas, arhīvi utt.) vai privātā sektora vajadzība?
3. Kuras restaurācijas nozares ir pārstimulētas.
4. Vai restauratoram bez profesionālām prasmēm būtu nepieciešamas arī *soft skills*? Šīs prasmes var ietvert: valodu prasmes, kognitīvo vai emocionālo empātiju, laika plānošanu, komandas darbu un līdera iezīmes.
5. Vai restauratoram- senioram profesionālās dzīves laikā nepieciešams iegūt izaugsmi?

⁸ ENCoRE ir tīkls, kas apvieno augstākās izglītības iestādes ar konservācijas un restaurācijas specializāciju. Šobrīd organizācija ir 36 pilntiesīgi locekļi (izglītības iestādes un 5 asociētie locekļi). ENCoRE dibināta 1997.gadā, lai atbalstītu un attīstītu izpēti un apmācību kultūras mantojuma restaurācijā, kas balstīti uz principiem, kas noteikti E.C.C.O vadlīnijās un Pavijas dokumentā 1997.g. Sekojot Bolonjas deklarācijai 1999.gadā, kas vada un sabalansē Eiropas augstākās izglītības bakalaura-maģistra programmas. ENCoRE veicina studentu, pasniedzēju mobilitāti un sniedz atbalstu tām izglītības iestādēm, kas ievieš E.C.C.O restauratora izglītības standartus.

Simpozija dalībnieki izvirzītas tēmas apskatīja dažādos rakursos. Klausoties sesijas runātājus (Spānija, Vācija, Zviedrija, Itālija, Francija utt.), raksta autors secināja, ka Eiropā restauratori sastopas ar vairāk vai mazāk līdzīgam problēmām kā pie mums.

1. Viņu viedokli neieklausās, restauratori ir tikai kultūras mantojuma apkalpojošais personāls.
2. Restauratori ir nemanāmi, un, pieņemot lēmumus kultūras mantojuma un būvniecības nozarēs, ar viņu viedokli nerēķinās.
3. Vairākas valstīs profesija nav aizsargāta, jo nav noteikti kopīgi kritēriji/standarti.
4. Kā trūkums tika atzīts, ka Eiropā nav vienotu restaurācijas izglītības standartu (ENCoRE darbības mērķis un uzdevums), tas izveido katrai valstij savu, īpašu situāciju un mazina sadarbības iespējas.
5. Kā viena no problēmām tika minēts fakts, ka kultūras mantojuma saglabāšanas iestādes saskaras ar restauratoru trūkumu. Šī problēma ir identificēta katrā valstī, atšķiras tikai trūkstošo speciālistu veids – spāņiem ir polihroma koka restauratoru pārprodukcija, zviedriem trūkst metāla restauratoru. Problēmu risina, piesaistot speciālistus no citām valstīm

Raksts turpinās nākamajā lpp.

6. Sniedzot profesionālas pieredzes stāstus, restauratori iezīmēja, ka šaura specializācija ir nepieciešama nacionālā mēroga muzejos, kuros strādā dažādu materiālu restauratori, savukārt privātajā nodarbinātības sfērā restauratoriem jābūt universālākiem un kompetentiem par vairākiem materiāliem, jāprot sadarboties un komunicēt, risināt nestandarta situācijas.

Atbildot uz simpozijā izvirzīto jautājumu, cik plaši specializēti restauratori Latvijā ir nepieciešami, tad raksta autora viedoklis ir – nepieciešami gan ar šauru specializāciju, gan vispusīgi, ar vispusību saprotot spēju pieņemt lēmumus (preventīvā konservācija, restaurēt/nerestaurēt, meklēt konsultāciju vai noteikta materiāla

speciālistu utt.).

Reģiona muzejos noteikti pieprasīti ir vispusīgie restauratori, kuri gan var veikt vairāku materiāla priekšmetu konservāciju, gan arī pārzina krājuma priekšmetu uzglabāšanu, monitoringu, iepakojšanu, eksponēšanu, dažādu materiālu stāvokļu novērtēšanu utt. Kamēr Nacionālajiem muzejiem nepieciešami tādi restauratori, kas veic noteikta materiāla priekšmeta restaurāciju, jo iepriekš minētos jautājumus risina citi speciālisti.

Privātais sektors noteikti arī varētu papildināt, kādus speciālistus viņi sagaida, tāpēc būtu interesanti dzirdēt avīzes lasītāju pārdomas par jautājumu – vai un kādos gadījumos restauratoram būtu nepieciešama plaša/šaura specializācija.

Ja kādam ir kas komentējams, tad sūtiet savus komentārus uz LRB e-pastu

Secinājumi:

1. dalība starptautiskās organizācijās paver mūsu organizācijas dalībniekiem iespēju sekot līdzi Eiropas mēroga restaurācijas nozares notikumiem un piedalīties tajos;

2. jauna informācija un tās aprīte veicina Latvijas restaurācijas nozares attīstību un mijiedarbību. Mudina izkāpt no konservatīvas stagnācijas un tiekties pēc tālākas izaugsmes.

Noslēgumā pateicos LRB un VKKF par iespēju apmeklēt šo pasākumu.

Saiva Kuple
Mg.art, RBK lektore; JVMM Zemgales
Restaurācijas centra vadītāja

ATSKATS UZ KONFERENCI "ROKRAKSTU SAGLABĀŠANA UN KONSERVĀCIJA"

Starptautiskā konference "Manuskriptu saglabāšana un konservācija" 2025.gada 9.-11. aprīlī svinēja savu 20. norises reizi. Tās mērķauditorija ir restauratori, bibliotekāri, arhivisti, kuratori un citi manuskriptu izpētes, saglabāšanas un konservācijas jomu entuziasti un speciālisti, kas pulcējas, lai dalītos zināšanās par seno iespaidību un manuskriptu saglabāšanas jautājumiem.

Pirmais seminārs notika tālajā 1994. gadā, apvienojot angļu un dāņu manuskriptu ekspertus Kopenhāgenas Universitātes Humanitāro zinātņu fakultātes Ziemeļvalstu studiju un valodniecības nodaļas Arnamagnajnas (Arnamagnean) institūtā. Šis institūts nodarbojas ar dāņu, zviedru, islandiešu un ferēru manuskriptu un valodu pētniecību. Turpmākos gados seminārs pāraug par plašu konferenci, kuras organizēšanā iesaistās arī Dānijas Karaliskā bibliotēka.

Konference notiek katru otro gadu un tiek izdoti referātu sējumi, kurus prezentē katras nākamās konferences atklāšanā. Daļa no šiem krājumiem pieejama arī Latvijas Nacionālā arhīva Dokumentu preventīvās saglabāšanas departamenta bibliotēkas plauktos.

Šā gada konferences galvenās tēmas bija senajos iesējumos lietotā pergamenta, papīra un krāsu pigmentu izpēte; indīgie pigmenti un to pielietojums viduslaiku un jauno laiku iesējumos; tāss rokkrakstu konservācija; iesējumu digitalizācijas tehnoloģijas; datu bāzes veidošana dokumentu saglabāšanai un konservācijai, sasaistot vēsturisko, izpētes un konservācijas informāciju; restaurācijas metodiku izveide.

Venēcijas un citu iesējumu tipu atribūcija; jaunu restaurācijas materiālu radīšana un testēšana;

Parlamenta arhīva pergamentu ruļļu un vaska zīmogu kolekcija

Jauni risinājumi manuskriptu eksponēšanai un saglabāšanai, kolekcijas pārvietošana u.c.

Seno rokkrakstu pergamentu pētniecība – to izcelsme, apstrāde, lietošana ir dominejoša un aktuāla tēma jau vairākus gadus. Ja iepriekšējās konferences apsprieda pergamentu izcelsmi – DNS analīzes, dzīvnieku sugas noteikšanu, reģionālo piederību, tad šogad uzsvēra pergamentu biežuma mērīšanu, spalvu – gaļas puses noteikšanu un izkārtotumu rokkrakstu iesējumos.

Pergamenta lokšņu sakārtošana burtnīcās ir nozīmīgs posms manuskriptu iesiešanā.

Viduslaiku Eiropā pētnieki izšķir divas galvenās tradīcijas: insulāro praksi, kur iesējuma burtnīcu lapas tiek sakārtotas tā, lai atvērumā pergamenta spalvu puse būtu pret gaļas pusi, un kontinentālo praksi, kur līdzīga puse ir pret līdzīgu – šo metodi sauc arī par "Gregora likumu". Islandes Universitātes speciālisti ziņoja, ka līdz šim tika uzskatīts, ka viduslaiku Islandes grāmatniecība (lai gan ne vienmēr konsekventi) ievēroja pēdējo no šīm praksēm. Jaunākie pētījumi pierāda, ka liela formāta rokkraksti, kas datēti ar 14. gadsimtu, patiesībā neievēro Gregora likumu, bet gan insulāro tradīciju. Tādējādi Islandes grāmatniecība tiek tuvāk saistīta ar Britu salu rokkrakstu kultūru. Visbiežāk izmantotais burtnīcas izmērs ir kvaternions

(četrpaku burtnīca). 14. gadsimtā Eiropā kopumā bija vērojama tendence pāriet uz lielākām burtnīcām ar pieciem vai sešiem bifoliantiem. Tas norāda, ka Islandes grāmatniecība palaida garām dažas attīstības tendences, kas bija raksturīgas Rietumeiropai, un saglabāja vecākas tradīcijas. Pētot burtnīcu veidošanu, radies arī kāds interesants un neordinārs secinājums – āda "atceras", ar kuru pusi un kādā virzienā tā apņēmusi dzīvnieku, tāpēc izgatavotais pergaments burtnīcām vieglāk salokāms ar gaļas pusi uz iekšu. Joks vai patiesība? – tas tiek vēl pētīts. Pergamentu biežuma izpētes rezultātus prezentēja Kembridžas universitātes pētniece Medisona Beneta (Madison Bennett). 13. gadsimta Parīzes Bībeles ir slavenas ar savu izcili plāno pergamentu, ko bieži dēvē par "ultra plāno pergamentu" vai kļūdaini par "dzemdes velnu" (uterine vellum) akadēmiskajā literatūrā un katalogu ierakstos. Šo lappušu ēteriskā kvalitāte ir nenoliedzama – tās raksturo unikāls necaurredzamības, elastības un, visspilgtāk, ultra plānuma apvienojums. Dīvēl mūsdienu digitalizācijas laikmetā informācija par manuskripta lapu biežumu bieži tiek zaudēta. Kā mēs varam precīzi atspoguļot šo būtisko materiālitātes aspektu? Un kāpēc tas ir svarīgi? Biezuma vai plānuma konsekvences analīze ir viena no līdz šim

neizmantotajām pergamenta kvalitātes novērtēšanas metodēm. Tā var sniegt informāciju par dzīvnieku sugām, no kurām pergaments ir izgatavots, manuskripta izcelsmi, līdz šim nezināmām ražošanas metodēm vai pat iepriekšēju konservāciju.

Pētniece savā maģistra darbā izstrādājusi metodoloģiju, kā raksturot pergamenta biežumu. Tā ietver sistematisku mērījumu veikšanu ar mikrometru noteiktās pergamenta lapu vietās. Pēc tam statistiskā analīze ģenerē mainīgos rādītājus, piemēram, - vidējo biežumu, variācijas vienā lapā un starp lapām, - tas atklāj taustes pieredzes aspektus, kurus parasti zaudē digitalizācijā. Šī pieeja ir efektīva gan izmaksu ziņā, gan pieejama jomas speciālistiem. Metode piedāvā iespēju bagātināt digitālos ierakstus, novērtēt materiālu piemērotību konservācijas vajadzībām un padziļināt izpratni par viduslaiku pergamentu.

Pergamenta tēma risināta arī vairākos citos referātos, piemēram, aplūkojot tā atkārtotu lietošanu iesējumu darināšanai vēsturiskajā Herlufsholmas internātskolas grāmatu kolekcijā, kas šobrīd pieder Dienviddānijas Universitātei. Iesējumu kolekcijā ir daudzi viduslaiku rokkrakstu fragmenti, kas izmantoti jaunāko laiku grāmatu vāku darināšanā. Projekta "Aizmirstais mantojums: Fragmenti SDU un latīņu tradīcija Ziemeļvalstīs" ietvaros tie pašlaik tiek aprakstīti un digitalizēti, lai kļūtu brīvi pieejami tiešsaistē.

Lai cik divaini neliktos, pētīti tiek arī caurumi pergamenta lapās - to izcelsme, vieta uz loksnes un iespējamais lāpšanas veids. Izrādās, ka caurumiem uz pergamenta ir savas jau raksturīgas atrašanās vietas, kuras nosaka dzīvnieka uzbūve. Tāpēc atrast "kakla zonu" pergamenta loksnei ir visvieglāk - tai raksturīgs ādas sabiezējums un caurumi pāreja no skausta uz pakakli.

Raksts turpinās nākamajā lpp

Aizrautīgais Dānijas Karaliskās bibliotēkas zinātniskais konsultants Jiri Vnouček (Jiří Vnouček) pārziņ pergamenta izgatavošanu tik precīzi, ka aplūkojot tā lapu iesējumā, spēj noteikt gan dzīvnieka sugu, gan vecumu, lielumu, izcelsmi un laiku. Visas šīs zināšanas apkopotas viņa realizētajā pergamenta biokodifikācijas (DNS, proteīni) pētījumā "No dzīvnieka līdz amatniekam" (Beasts to Craft). Šoreiz speciālists prezentēja jaunāko pētījumu "Kailais pergaments: vizuālās analīzes metodes, lai padziļinātu izpratni par pergamentu viduslaiku manuskriptos".

Novērojot manuskripta lapas pret gaismu, iespējams atklāt ādas anatomiskās īpatnības, kas nav redzamas parastajā apgaismojumā – apstrādes instrumentu nospiedumus, nepilnības vai bojājumus, kas radušies pergamenta izgatavošanas laikā un tad, izmantojot šos datus, noteikt pergamenta izcelsmi, laiku un izgatavošanas paņēmieni.

Attēlā redzams pētnieka ikdienas izpētes darbarīku komplekts.

Pergamentu izpētes darbarīku komplekts

Sadarbībā ar Francijas un Apvienotās karalistes pētniekiem veicot 10 000 iesējumu pergamenta lokšņu bioanalīzes, noskaidrots, ka Francijā visbiežāk lietota teļāda, Anglijā – aītāda, Itālijā – dažādiem literatūras virzieniem lietotas dažādas ādas. Pergamenta kvalitātes indekss (PQI) liecina, ka rindā teļš – kaza – aita – pieaug kvalitātes rādītāji, ko nosaka spalvu slāņa gludums.

Apvienotās karalistes Parlamenta arhīva speciālistes prezentēja apjomīgas pergamentu ruļļu un vaska zīmogu kolekcijas pārvietošanas projekta īstenošanas gaitu (2.attēls). Speciālas konstrukcijas modurālās kartona kastēs, ar kokvilnas auklām izverot caur kartona pamatnēm, vairāki pergamenti veiksmīgi nostiprināti vienā kastē.

Pergamentu nostiprināšanas veidi kastēs

Darba gaitā konstatēts, ka vēsturiski (1997) pergamenti ietīti ar insekticīdu (nātrija pentahlorofenolātu,

komerciālais nosaukums "Santobrite") piesūcinātā papīrā. Tagad tas nomainīts pret plānu zidpapīru. Zīmogi nostiprināti, izmantojot filca origami tehnikā izgatavotas kabatiņas, arhīva kvalitātes kartona kastītes vai lokveida kartona barjeras. Kārbām pievienotas uzlīmes "Uzmanību – vaska zīmogs!".

Zīmogu iepakojšanas veidi

Sarežģīts pergamenta restaurācijas projekts īstenots Austrijas Nacionālajā bibliotēkā. Milānas hercoga 1856.gada stundu grāmata ir rets melni krāsots un ilustrēta pergamenta manuskripta eksemplārs. Uz dzelzs – gallu tintes krāsotā pergamenta teksts rakstīts ar sudraba un zelta tinti. Izteikto bojājumu dēļ 1928. gadā iesējums izjaukts, un tā lapas turpmāk glabātas starp stikla plāksnēm, kas 1975. gadā nomainītas pret poliakrilāta loksniem. 2023. gadā uzsākta materiālu izpēte, izveidota konservācijas programma un pēc tās realizācijas rasts jauns risinājums uzglabāšanai – pergamenta lapas ar 11 g/m² japāņu papīra (Mitsumata) starplikām ievietotas muzeja kvalitātes kartona mapēs

Stundu grāmatas melni krāsotā pergamenta lapas muzeja kvalitātes kartona mapēs

un tad uzglabātas 20°C temperatūrā un 50% relatīvajā mitrumā. Ilumināciju krāsu komponentu izpētei izmantota rentgenfluorescences spektrometrija (XRF) un Ramana spektroskopija (zils – azurīts, indigo; sarkans – cinobrs, svina sarkanais, sarkana organiska krāsviela; zaļš – malahīts; balts – svina baltums; zelts, sudrabs), kā arī optiskā mikroskopija (melns – oglekļa melnais). Krāsas slānis nostiprināts ar 1% zivju limi (sturgeon glue, isinglass), plīsumi nostiprināti ar 5% Klucel G (izopropilcelulozes) līmes šķīdumu ūdenī, kas nozāvēts un aktivizēts līmejumam ar izopropanolu. Papīra dokumentu konservācijas jomā vērtīgu stāstījumu prezentēja Apvienotās Karalistes Nacionālā arhīva konservācijas speciālisti.

Sagatavojot ar dzelzs – gallu tinti rakstītos Amerikas Pilsoņu kara (1861–1865) dokumentus digitalizācijas projektam, konstatēts, ka lietas sašāinotas ar divu veidu (brūna un melna) kancelejas gumiju, kas sacietējusi un pielipusi papīram, aizsedzot tekstu un salīmējot vairākas lapas kopā. Sākotnēji cerēts, ka gumiju varēs vienkārši noņemt mehāniski (dažos tukšajos papīra laukumos tas bija iespējams), taču vietās, kur tā pārklāja rakstīto tekstu, gumija bija stingri pielipusi un mehāniska noņemšana radītu lielu bojājumu un teksta zuduma risku. Tādēļ uzsākta pielāgotas metodes atlase, kas ļautu kontrolēt veidā pietiekami izšķīdināt vai uzbrīdināt gumiju, lai to varētu mehāniski noņemt, nesabojājot tinti vai papīru. Analīzē noteikts, ka melnā ir dabīgā kaučuka gumija, bet brūnā satur sveķu piedevu. Sākotnēji izvēlētas četras iespējamās metodes: mehāniska noņemšana, atdalīšana ar karsta gaisa strūklu, sasaldēšana un šķīdinātāju pielietošana. Kā piemērotākā atlasīta 4% agara hidroģela, kas piesūcināts ar acetonu 24 stundu periodā, lietošana. Gels, piespiežot ar stiklu, lai redzami kontrolētu procesu, aplicēts 5-10 minūtes līdz acetons iztvaiko, tad mehāniski atdalītas gumijas paliekas ar spatulu vai pincetēm

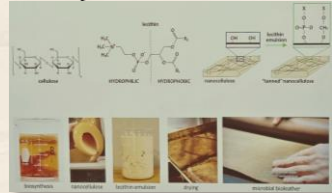

Gelu aplicēšana gumiju atdalīšanai

Tā kā lietots hidroģels, tad joprojām pastāv dzelzs jonu migrācijas risks, tāpēc gels tika piegriezts pēc iespējas mazākiem gabaliem, izvietojot tos starp rindkopām, lai neskartu tinti. Kā nākošais projekta posms paredzēta gumijas piedevu izpēte, kuras migrē papīrā, veidojot traipus un lapu sacementējumus.

Aktuāla ir arī jaunu restaurācijas materiālu izstrāde. Tā kā senajiem līdzvērtīgu materiālu – rokmsmeluma papīra, dabīgi miecētas ādas un pergamenta izgatavošana ir dārga un laikietilpīga, notiek jaunu, ekoloģisku un ilgtspējīgu materiālu izveide. Tāda ir arī ekoloģiski draudzīgā nano-bioāda, kuru "GreenBOOK" projekta ietvaros izstrādājuši Parīzes un Ņujorkas universitāšu jaunie zinātnieki. Pētījumi uzsākti, jo mūsdienās bažas par ādas ražošanas ietekmi uz vidi ir strauji pieaugušas. Tās ražošana, kas lielākoties ir liellopu audzēšanas blakusprodukts, ir viens no galvenajiem mežu izciršanas un siltumnīcefekta gāzu emisiju cēloņiem. Īpaši hroma miecēšanas process izraisa būtisku ķīmisko piesārņojumu. Lai gan modes industrija ir izstrādājusi dažādus ādas aizvietošanas, šie materiāli neatbilst iesējumu

konservācijai izvirzītajiem kritērijiem. No naftas produktiem izgatavotā sintētiskā āda nav bioloģiski noārdāma un izdala mikroplastmasu, radot ievērojamus draudus videi un veselībai. Japāņu papīrs, kuru izmanto iesējuma plīsumu stiprināšanai, ir ekoloģiski draudzīgs un plaši izmantots konservācijā, tomēr tas nav pietiekami izturīgs slodzes testos lielformāta iesējumiem un bieži tiek tonēts ar akrila krāsām, kas nav videi draudzīgas un modifīcē materiālu īpašības. Tādēļ jaunajam materiālam jāatbilst ilgtspējīgas aprites ekonomikas principiem un ilgtermiņa saglabāšanas prasībām, t. i., jābūt atjaunojamam, ar zemu toksiskumu un oglekļa emisiju ražošanas procesos, ar izcilām mehāniskajām īpašībām, bioloģiski noārdāmam kā dzīvnieku ādai, kā arī ar stabilu struktūru un ar minimālu gāzu izdalīšanos. "GreenBOOK" projektā izmantota bakteriālās izcelsmes nanoceluloze – atjaunojams biopolimērs ar izcilām mehāniskajām īpašībām un augstu biosorbējamību spēju, ļaujot tai biosintēzes laikā absorbēt dabīgas krāsvielas, tādējādi novēršot nepieciešamību pēc ūdensietilpīgām un toksiskām krāsošanas metodēm. Pirmie testi ir devuši cerīgus rezultātus – tā atbilst vai pārsniedz grāmatu konservācijai nepieciešamos mehāniskos rādītājus, nav abrazīva, ir pH neitrāla, līmējama ar cietes limi. Bioādu iespējams uzaudzēt nepieciešamā biezumā, jo nanocelulozes slāņi aug viens uz otra. Videji bieza materiāla audzēšana notiek aptuveni 14 dienas. Tās tonēšanai labi atbilst ūdenskrāsas un šobrīd jau ir izveidota krāsu paletē biežāk lietojamiem toņiem. Projekta panākumi risinātu kvalitatīvu konservācijas materiālu deficītu, piedāvājot lokāli ražotu, videi draudzīgu alternatīvu. Šobrīd tiek turpināti mākslīgās vecināšanas testi, cerot uz drīzu produkta izplatīšanas uzsākšanu. Attēlos redzams materiāla sintēzes process

Bioādas sintēzes process

un ar cietes limi pielīmētas bioādas pārklātu vāku grāmatas miniatūras modelis

Raksts turpinās nākamajā lpp.

Igaunijas kolēģi no Pallasas Lietišķo zinātņu universitātes prezentēja paveikto darbu, pētot un katalogizējot Tartu Universitātes bibliotēkas Islāma manuskriptu kolekciju. Tai izveidota gan aprakstoša datu bāze, gan piesaistīts "Grāmatu bojājumu atlās" (<https://paber.ut.ee/EN/>).

Viena no konferences sesijām bija pilnībā veltīta Islandes seno manuskriptu pētniecībai - pigmentu, pergamentu un papīra izpētei. Viens no interesantiem faktiem attiecināms uz 17. gadsimta tanīna tintes izgatavošanu. Kur islandieši ieguva gallu riekstus tās izgatavošanai? Vecākā literatūrā atrastā recepte datēta ar 17.gadsimtu. Pagatavošana - lācenes tika vārtas dzelzs katlos kopā ar kārkļu zariem, kuriem vēl nebija pumpuru, lai iegūtu tanīnus, tad tintei pievienoja melnu krāsvielu, lai to padarītu tumšāku. Citi 12.-14.gadsimta rokrakstos

lietotie pigmenti/krāsvielas: zilie - ultramarīna zils, azurīts, indigo; zaļie - zaļā zeme, verdigris; sarkanie - cinobrs, svina sarkanais, sarkanais okers, purpura krāsviela no ķērpjiem (orchil) un kermes; dzeltenie - orpiments, dzeltenais okers, zelts; melnie - oglekļa melnais, vivianīts; baltie - kaulu baltais, svina baltais. Projekta "Papīra dzīve" gaitā veidots Islandes 17.gadsimta manuskriptu papīra datēšanas modelis. Izmantojot MIR spektroskopiju (Mid Infrared Spectroscopy), analizēti 159 iesējumi, veicot katras grāmatas četras lapas trīs vietās 64 mērījumus. Izveidoto datu bāzi var izmantot, lai datētu vietējo manuskriptu papīru, ja tam nav piemērojamas citas datēšanas metodes, piemēram, ūdeņskābes vai rokraksta un teksta pazīmes.

Pēdējā piec gadē bieži sastopami raksti par viduslaiku iluminācijām, kas satur krāsainus, toksiskus pigmentus. 2024. gadā vairāku Vācijas bibliotēku piesardzīgi darbinieki atklāja, ka šie pigmenti ir sastopami viņu kolekcijās, īpaši iesējumu ādas apdarē, kas bieži bija krāsota ar šveinfurtes zaļo. Rezultātā dažas bibliotēkas pilnībā aizliedza šo kolekciju izmantošanu. Ģētingenes Ģeorga- Augusta Universitātes pētnieks Roberts Fuhss (Robert Fuchs) prezentācija izklāstīja šo pigmentu toksiskuma avotu un iespēju saindēties, kā arī sniedza ieteikumus, kā uzmanīgi apieties ar šīm kolekcijām no saglabāšanas viedokļa. Visi trīs minētie pigmenti ir arsēnu saturoši: šveinfurtes zaļais (vara arsenīta acetāts - $\text{Cu}(\text{CH}_3\text{COO})_2 \cdot 3\text{Cu}(\text{AsO}_2)_2$), šēles zaļais (vara arsenīts - CuHAsO_3) un orpiments (arsēna sulfīds - As_2S_3). Abus zaļos pigmentus 19.gadsimta sākumā plaši lietoja gan tapešu, gan skulptūru, tekstila, ādas, papīra, gan kā pārtikas krāsvielu. Pirmo reizi to toksiskums aprakstīts 1839.gadā. Orpimenta lietošana datējama jau ar 1500 gadu pirms Kristus Ēģiptes sienu gleznojumiem un uz papirusiem. Viduslaikos tas lietots manuskriptu iluminācijās, sajaukts ar indigo

veidojot zaļu toni vai atsevišķi tīrs - taču dažos gadījumos ūdens un gaismas (UV starojuma) iedarbībā sadaloties par arsēna oksīdu un hidrogēnsulfīdu. Strādājot ar šo krāsu pigmentu, jāuzmanās to maļot ielopot, bet krāsojot - nelaizīt oti. Apreķināts, ka saindēšanos izraisa 13,87 g orpimenta apēšana, vai 70,2 g uzsmērēšana uz ādas. Veicot mērījumus Ķīles Universitātes bibliotēkas gaisā, konstatēta vidēji 1,9 - 7,9 $\mu\text{g}/\text{m}^3$ arsēna koncentrācija. Ātrāk sevi saindē jebkurš smēķētājs, izsmēķējot 20 cigaretes (arī e-cigaretes), kas vidēji satur 0,8 - 2,4 μg arsēna. Lai saindētos ar arsēnu no grāmatu lietošanas, ir jāņem 1,132 gramu arsēna, ko iespējams realizēt tikai laizot vairākus desmitus lapu. Atbilde uz jautājumu - vai grāmatu lietotājiem pastāv risks saindēties? - ir: nē! Turklāt zaļie pigmenti parasti ir stingri saistīti ar želatīnu vai līmi, pēc tam krāsu slāņi vai krāsotā materiāla virsma parasti ir lakoti vai vaskoti. Vairākas prezentācijas bija veltītas datu bāzu veidošanas un digitalizācijas risinājumu īstenošanai. Apvienotās Karalistes Nacionālais arhīvs sadarbībā ar ResearchSpace @ izstrādājis datu bāzi, kura apvieno glabājamo vienību pamatdatus ar konservācijas un zinātniskās izpētes datiem, veidojot saites ar citām organizācijām sadarbībai, izglītībai un iesaistei.

Iesējumu digitalizācijas jomā tiek meklēti risinājumi, kā samērot attēlu iegūšanas prasības ar grāmatu lielformātu, dziļu šuvumu vai izbraukuma apstākļiem. Izmantojot saliekamu foto galdu un gaismas iekārtas, Nīderlandes Nacionālās bibliotēkas divas manuskriptu ekspertes un divas fotogrāfes apmeklējušas 45 vietas, tā iegūstot attēlus Holandes viduslaiku manuskriptu datu bāzei (<https://ecodices.nl/en/>), kā arī pievienojot objekta stāvokļa novērtējumu, kurā uzrādīts iesējuma maksimālais atvēršanas leņķis, padomi lietošanai (apiešanas ar priekšmetu), minēti materiāli, komponentes un uzskaitīti bojājumi. Dažos gadījumos pirms digitalizācijas veikta konservācija, nostiprinot krāsu slāni ar 1% zivju līmi (isinglass).

Zviedrijas Nacionālajā muzejā viena no bagātībām ir viduslaiku un renesanses rokrakstu ilumināciju kolekcija (apmēram 8000 attēlu). Lai to padarītu pieejamāku, projekta "Iluminētie manuskripti" (The Illuminated Manuscripts) gaitā tika veikta izpēte, konservācija, digitalizācija un tiešsaistes kataloga izveide, kas saistīts ar citiem līdzīgiem manuskriptiem datu bāzē "Fragmentarium" (<https://fragmentarium.ms/>). Liela daļa rokrakstu bija jāatbrīvo no to vecajiem, nepiemērotajiem stikla rāmjiem, lai pārliktu piemērotos kartona paspartū. Stiprināšanai tika modelēti papīra stūriši, kas noturēja

darbu bez līmēšanas

Papīra stūriši rokrakstu fiksēšanai

Nopietns izaicinājums bija zeltīto ilumināciju digitalizācija to atspīduma dēļ. Lai izkliedētu gaismu, lietoja apla formas dienas gaismas LED lampu (F&V R300 SE Daylight Ring Light). Dažos gadījumos izmantoja pašu konstruētu Tyvek® telti, ar ko pārklāja fotostativu un galdus.

Tyvek® telts fotodarbu veikšanai

Kā piemērotākais aprīkojums izvēlētas Grazerā konservācijas šūpoles (Grazer Conservation Cradle (KT5242)) un Hasselblad augstas izšķirtspējas digitālā kamera (H&D-400C Multi Shot High Resolution Digital Camera).

Florences pilsētas arhīva konservācijas speciālistes dalījās vēsturiskā stāstījumā par arhīva konservācijas studijas izveidi 20. gadsimta sākumā. Saglabātie dokumenti ļauj atklāt gan izmantotās iekārtas, gan materiālus, gan metodes. Piemēram, materiālu dezinfekcija veikta noslēgtā cinka lokšņu kastē, kā biocīdu izmantojot oglekļa tetrahlorīdu (CCl_4), līmei pievienojot alauns, lai tā ilgāk nebojātos.

Tā kā UNESCO programmas „Pasaules atmiņa” Latvijas Nacionālajā reģistrā iekļauta vēstuļu kolekcija uz bērzu tāss, tad pieredzes paplašināšanas ziņā interesants bija Gandhāras rokrakstu projekta (The Gandhari Manuscript Project (GMP)) atspoguļojums konservācijas speciālistu izklāstā.

Neapstrādāti ruļļi

Budistu manuskriptu bērza tāss ruļļi, kas datēti ar 1. gadsimtu p.m.ē. līdz 3. gadsimtam m.ē., saglabājušies līdz mūsdienām, jo bija aprakti māla traukos.

Ruļļi restaurēti speciāli šim pasākumam izveidotā konservācijas laboratorijā Islamabadas muzejā. Pēc mitrināšanas kamerā (24 °C, 83% RM, 2 - 24 stundas pēc situācijas) katrs rullis tika uzmanīgi atvērts.

Atvērti un apstrādāti ruļļi

Ar melnu kvēpu tinti (carbon black ink) uz plānas bērza tāss rakstītie ruļļi bija izteikti trausli, ar zudumiem un plaisām.

Ruļļu fragmenti kastē

Papildus šim procesam tika lietoti metanolā samitrināti filtrpapīra ruļļi, kurus ievietoja atvērtākajās ruļļu vietās, vai arī pašu tāss rullī ietina metanolā piesūcinātā filtrpapīrā. Pēc mitrināšanas, darbojoties divatā, uzmanīgi ar pinces, skalpeļu un spatulas palīdzību notika ruļļu atvēršana uz stikla loksnes.

Nostiprinātie ruļļi

Fragmentu presešanai procesā izmantoja mikroskopa priekšmetstiklīņus. Atvērtos ruļļus pa vienam izvietoja uz borsilikāta (īpaši izturīgs) stikla, nostiprināja ar Filmoplast® lentu un malās ar auduma līmlenti.

Raksts turpinās nākamajā lpp.

Rāmjus izvietoja kastēs starp plastazola (PVC) putu plāksnēm, tā nodrošinot tālāko pārvietošanu un uzglabāšanu.

Ruļļu izvietojs kastēs starp plastazola plāksnēm

Konferences vairākas sesijas bija veltītas dažādu stilu iesējumu atribūcijai, materiālu izpētei un saglabāšanas jautājumiem. Tika raksturoti Venēcijas 16.gadsimta iesējumi, kas apvieno rietumu grāmatu struktūru, venēciešu elementus un Tuvajos Austrumos izmantotās dekoratīvās tehnikas. Grieķijas, Skotijas gelu, Mongolijas, Arābijas, Bizantijas, Etiopijas, Sikhu, Nepālas manuskriptu darināšanas un lietošanas tradīcijas izskanēja dažādu projektu risinājumos, sadarbojoties Austrumu un Rietumu pasaules speciālistiem un kultūru pārstāvjiem. Dažās reliģijās grāmatas ir svētas, tām gatavo īpašas glabāšanas somas, tin lakatos, darina bloku aizsargājošas apsienamas lentas vai skūpstā katrā lūgšanas reizē. Tās joprojām ir gan vēstures liecības, gan ikdienas pielūgsmes objekti, tā apgrūtinot to preventīvās saglabāšanas apstākļu nodrošināšanu un ievērošanu.

Noslēgumā jāpiebilst, ka plašāk aprakstīju tikai daļu, apmēram pusi no visām konferences prezentācijām, kuras man šķita īpaši interesantas. Tā kā konferences darbs divas dienas ritēja paralēlās sesijās, tad par otras daļas tēmām ieskatu guvu tikai no programmas īsajiem kopsavilkumiem. Ārpus redzes un dzirdes zonas atstāju Austrumu iesējumu izpētes projektus, pieņemot, ka tie pie mums Latvijā sastopami retāk. Konferences apmeklējums klātienē ļāva ne vien vairāk koncentrēties prezentētāju vēstījumam, bet arī iespēju pārrunāt nianšes ārpus runātājam paredzētajām minūtēm starplaikos, satikt citu institūciju kolēģus un sajūst straujāk nekā pie mums atnākušo pavasari Kopenhāgenā.

Inga Šteingolde
Latvijas Nacionālā arhīva Dokumentu
preventīvās saglabāšanas departamenta
direktore, ķimiklī – restauratore

ATSKATS UZ DZELZS GALLU TINTES PROBLEMĀTIKAI VELTĪTU PAPĪRA RESTAURATORU KONFERENCI PORTUGĀLĒ

Maija sākumā es – Latvijas Nacionālā arhīva (LNA) rokrakstu, dokumentu un grāmatu restauratore Inta Kiriloviča – apmeklēju papīra restaurācijas konferenci, kas veltīta dzelzs gallu tintes restaurācijas jautājumiem "The International Iron Gall Ink Meeting 2025: Towards Sustainable Preservation". Konference norisinājās 2025. gada 7.–9. maijā Portugālē. Tā bija pulcējusi papīra restaurācijas profesionāļus no visas pasaules. Dalībnieku vidū bija ne vien daudzu Eiropas restaurācijas centru pārstāvji, bet arī restauratori no ASV Kongresa bibliotēkas, Hārvarda bibliotēkas, Luvras muzeja un citām pasaulslaveno kultūras mantojuma vērtību glabājošām institūcijām.

Dzelzs gallu tintes konferences referātu sesija (foto: NOVA School of Science and Technology)

Būtiskākais mērķis šādai konferencijai ir pārskatīt un uzlabot restaurācijas līdzekļus un to ietekmi uz dokumentiem un veicināt zinātniski pamatotu metožu izmantošanu.

Dzelzs gallu tinte no vīduslaikiem līdz pat 20. gs. bija viena no izplatītākajām tintēm rakstīšanai, kā arī grafisku mākslas darbu radīšanai. Latvijas Valsts vēstures arhīvā glabājas senākie no Latvijas arhīvos glabātajiem dokumentiem (1220–1945. gads), kopā tās ir vairāk kā 6 miljoni dokumentu vienības, kas lielākoties rakstīti ar dzelzs gallu tinti. Laika gaitā un apkārtējās vides (īpaši gaisa relatīvā mitruma) ietekmē norisinās tintes korozijas process, kas neatgriezeniski bojā papīru (no vizuāliem bojājumiem līdz pilnīgai papīra sabrukšanai tintes nokļātajās zonās).

Dzelzs gallu tintes radītie bojājumi papīra dokumentam (foto: Einārs Sondors)

Pētījumi rāda, ka klasiskās restaurācijas metodes, kas paredz mitrināšanu, korozijas procesu var paātrināt, radot draudus dokumentu informācijas saglabāšanai, tāpēc būtiski pielāgot īpašu restaurācijas tehnoloģiju. Līdz šim ikdienas darbā ar kolēģiem esam iepazinušies ar teorētisko pusi, lasot zinātniskas publikācijas, un ieviešot aprakstītās metodes arī praksē. Tomēr vēlējamies salīdzināt mūsu izziņāto teorētisko bāzi ar Eiropas labāko nozares ekspertu ieteikumiem un pieredzi. Pārstāvēt LNA, konferencē prezentēju stenda referātu "Pre-digitisation evaluation and conservation of iron gall ink containing minutes' collection of Riga City Council (1603-1890)" ("Rīgas rātes protokolu krājuma (1603–1890), kas rakstīti ar dzelzs gallu tinti, izvērtēšana un konservācija pirms digitalizācijas procesa", autori: I. Kiriloviča, E. Sondors un I. Cesberga).

Dzelzs gallu tintes konferences referātu sesija (foto: NOVA School of Science and Technology)

No konferences apmeklētāju puses guvu atzinīgu novērtējumu par lielo darba apjomu vairāku gadu garumā, ko veikuši LNA restauratori, konservējot Rīgas rātes protokolu krājumu. Tā kā visi Rīgas rātes protokoli (kopumā 386 sējumi) rakstīti ar dzelzs gallu tinti, to apstrādei tika izmantotas speciālas, dzelzs gallu tintes koroziju neveicinošas metodes – pussausā apstrāde ar minimālu ūdens daudzumu, izmantojot iepriekš sagatavotus reaktīvajus ielāpus, kā arī atsevišķos gadījumos apstrāde ar kalcija fitātu un tam sekojoša atskābinašana ar kalcija hidroģenkarbonātu. Šīs metodes arī bija konferences dalībnieku atzītāko mūsdienu metožu galvgali. Tādējādi tika gūts apstiprinājums, ka LNA izmantotā pieeja nozīmīgā dokumentārā mantojuma krājuma konservācijā ir atbilstoša un zinātniski

izvērtēta.

Konferences pirmajā dienā apmeklēju vienu no piedāvātajām meistarklasēm par tēmu "Dzelzs gallu tintes izgatavošana ar vai bez vitrioliem: viss, kas jums nepieciešams, ir šķīstošais dzelzs".

Meistarklases par dzelzs gallu tintes pagatavošanu (foto: Inta Kiriloviča)

Šī meistarklase, ko vadīja izcilas speciālistes Birgit Reissland (Nīderlande), Véronique Rouchon (Francija) un Ira Rabin (Vācija), sniedza koncentrētu, praktisku un uzskatāmu izpratni par vienu no galvenajām dzelzs gallu tintes sastāvdaļām – dzelzs vitriolu. Tā kā šī sastāvdaļa arī lielā mērā ir atbildīga par tinšu korozīvo darbību, ir būtiski izziņāt šķīstošo dzelzs sākotnējo avotu tintes pagatavošanā un iespējamās piemaisījumus.

Konferencē tika aplūkoti tādi temati kā aktuālo apstrādes metožu iespējama ietekme uz papīru un tinti, vēsturisko tinšu receptūru rekonstrukcija, kas ļauj izprast tintes degradācijas īpatnības, konkrētiem objektiem izvēlēto restaurācijas metožu iztirzājums, kā arī noderīgas izpētes metodes, kas ļauj piemēklēt atbilstošāko apstrādes tehnoloģiju. Tiek meklēti un rosināti jauni veidi, kā uzņemt kalcija fitātu, kas šobrīd ir efektīvākais dzelzs jonu korozīvās darbības mazināšanas līdzeklis. Piemēram, tika piedāvāta metode, kā ar agara gelu, kas piesūcināts ar kalcija fitātu, iespējams noņemt iepriekšējos labojumus, vienlaicīgi nodrošinot kaitīgo Fe(II) jonu saistīšanu. Plašas diskusijas izraisīja apspriestas iespējas dokumentu apstrādes procesos par šķīdinātāju izmantošanu par etilspirta-ūdens maisījumu, nevis tīru ūdeni, tādējādi izvairoties no daļēji ūdeni šķīstošu tinšu izplūšanas.

Raksts turpinās nākamajā lpp.

Cits aktuāls temats bija iespējama tintes toņa maiņa pēc apstrādes ar kalcija fitātu. Restauratoram ir jāpārzina un jāņem vērā iespējamās tintes toņa maiņas gan objekta vecošanas procesā, gan pēc apstrādes. Sevišķi nozīmīgs šis aspekts var būt darbā ar grafiskās mākslas darbiem, kuros izmantota dzelzs gallu tinte.

Apspriežot arī tādi praktiski risinājumi kā piemērotākā materiāla izvēle, uz kura veikt mitro apstrādi, izmantojot restaurācijas tehniskos audumus Paraprint OL60, Evolon CR. Daudzi no iztirzātajiem jautājumiem bija izteikti "praktiski". Tomēr jānosver, ka visu konferences diskusiju pamatā bija padziļināta izpratne par ķīmiskajiem procesiem, un, tikai raugoties no šāda skatu punkta, iespējama ķīmisko restaurācijas apstrādes līdzekļu izvērtēšana. Restaurācijas nozarē ieviešamo līdzekļu pārbaude nevar būt ātra, jo tā saistīta ar sarežģītiem dažādu materiālu (papīra, tintes) vecošanas procesiem un ķīmiskajam pārvērtībām.

Kaut arī restaurācijas līdzekļu izvērtēšanai izmanto mākslīgās vecošanas eksperimentus, tie nekad nav pilnībā atbilstoši ilgstošajiem dabiskās degradācijas procesiem.

Inta Kiriloviča piedalās meistarklasē, izmēģinot rakstīt ar dzelzs gallu tinti un seniem rakstāmrīkiem (foto: Selina Dieter)

Piemēram, šobrīd uzmanības centrā esošais, visizmantotākais līdzeklis dzelzs gallu tintes dokumentu pretkorozijas apstrādei – kalcija fitāts – kā perspektīvs pielietojumam papīra restaurācijā tika minēts zinātniskajā literatūrā tieši pirms 30 gadiem, un joprojām noris debates un nav pilnībā

skaidri visi ar apstrādes ilgstošu ietekmi saistītie jautājumi. Kā nākotnes perspektīvi līdzekļi arvien pieaugošās dzelzs gallu tintes korozijas problemātikas risināšanai izskanēja iespējamās antioksidantu starplikas (iesējumiem), dažādi bezūdens apstrādes risinājumi (Klucel

G šķīdums etanolā vai izopropanolā, kalcija karbonāta nanodaļiņu šķīdums propanolā). To zinātniskai un praktiskai izpētei vēl jānodod laiks. Konferences dalībnieku kopīgs secinājums bija, ka dzelzs gallu tinte var būt ļoti dažāda (gan dažādo izejvielu un receptu dēļ, gan tās degradācijas stāvokļa iespaidā). Līdz ar to nav iespējams definēt vienu, konkrētu apstrādes veidu – katram objektam nepieciešama specifiska pieeja.

Timekļa vietnē <https://sites.fct.unl.pt/igi2025> pieejami visi šī gada konferences prezentāciju kopsavilkumi. Starptautiskās tikšanās par dzelzs gallu tintes dokumentu restaurāciju notikušas jau vairākkārt (kopš 2000. gada) un nākamā konference plānota Nīderlandē.

Intas Kirilovičas dalību konferencē "The International Iron Gall Ink Meeting 2025: Towards Sustainable Preservation" līdzfinansēja Valsts kultūrkapitāla fonds.

Latvijas Nacionālā arhīva (LNA)
rokrakstu, dokumentu un grāmatu
restauratore
Inta Kiriloviča

RESTAURATORU BIEDRĪBAS MĀCĪBU EKSKURSIJA KURZEME, 2025. GADA 25.-26. APRĪLIS

MŪSU negantnieks ir Laika Zobs. KĀ SAGLABĀT un kas būtu glabājams, lai BŪTU SAGLABĀTS? Braucam lūkot, kas notiek Kurzēmē. Pašu acīm redzēt un pašu ausīm dzirdēt, pašu prātiem izprāt.

Laiks uz goda. Pavasara debesis pāri mums. Aprīlī jūlija gubu mākoņi apsēduši gaiši zilās debesis čupām, gubām un vāliem. Zaļajos tīrumos zvēri un putni.

Pa ceļam atrodam vienu restauratoru pie Tukuma apla, citi, tie, kas no Ventspils, uzroda paši un paši arī pazūd. Izrādās, ka mēs esam visur.

Pavasara puķes zied pirms lielā pieneņu dzeltenuma. Aizpute mūs sagaida ar lauku idilli, kur aizaugušas Tebras krastos ganās gotiņas un ūdenī ligzdo bariem putni. Viss saskaņots tādā bidermeijera miera pastorālē, lai mēs iegrimtu lauku ritmā un svinīgi pārkāptu baznīcu un pīļu sliekšņus.

Pirmā istā un patiesā vēsture mūs sagaida Kabilē. Ozols, kas tur aug no aizlaikiem, mūsu ozols. Pie tāda varētu kādu ziedokli nolikt, mēs rituāli nofotografējamies. Pie lielajiem un dziļajiem mums visiem gribas pieslēties, lai tie paņem mūs pie rokas. Lai kā, bet visi Latvijas ozoli ir MŪSU, lai uz kā zemes tie stāvētu. Kad tas ir mazs, tad aug, bet, kad izaug, tad stāv uz SAVAS zemes.

Kabiles ozolam blakus atrodas Kabiles muižas 17.gadsimta Stīrnūzis un Kabiles muižas kungu māja. Ja vēlaties redzēt, kādas izskatījās dzīvojamās mājas 17. gadsimtā, tad skats pa labi uz Kabiles Stīrnūzi, ja vēlaties redzēt, kādas ir kungu dzīvojamās mājas 18. gadsimtā, tad skats pa kreisi, kur mūs uz kāpnēm sagaida laipna mājasmāte ar kungu. Viss īstums ieraugāms mājas iekšpusē.

Īsta māksla un īsta amatniecība pacēl visiem acis uz augšu. Tā ir pagājušo laiku kompozīcijas pievilcība – piespiest mums pacelt galvu uz augšu. To darīt ir vērts, un mēs ieraugām rokoko stukas griestos.

Te iederas braucienā dzirdētās pārdomas "no pilnīgas sajūsmas līdz pilnīgām šausmām". Lai gan vārds šausmas te vairāk iederējas 20. gadsimta 90-tajos.

Šobrīd griestu plastika ir apskatāma vairāk kā mantojuma saglabāšanas ceļš pēdējos 30 gados – tik tālu esam tikuši, esam saglabājuši.

Dažam restauratoram gan niezēja roka tūlīt taisīt sastatnes un ķerties pie lietās.

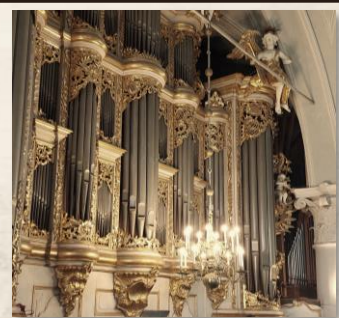

"no pilnīgas sajūsmas līdz pilnīgām šausmām"

Galvu augšā. Esam Kabiles kungu mājas bēniņos. Hruščovku būvniecība 20.gs. otrajā pusē paaudzēm liegusi vispār zināt, kas tas ir – bēniņi. Isti bēniņi – tā ir tā vieta, kur mēs emocionāli nonākam citā dimensijā un ar reizi pārceļamies konkrētā gadsimtā, kļūstam mazi un piekļūstam. Tur, bēniņos, ir lieli koki, mazi koki un visi krustu šķērsu. Cauri kokiem spraucas mūrētas dūmu ejas. Jūmta koki te sadzīvo tik dinamisku

savstarpējo attiecību konferenci, ka bēniņu apbrīnotājs spēj tik skatīties. Te ir kā 18. gadsimtā pienāks. Kā 18. gadsimta kuģa tilpnē, kura mūs ved no Āfrikas uz Ameriku. Labi, ka nav vētra un mūs nešūpo. Fonā varētu skanēt Baha ērģeles, kuras mēs dzirdēsim vēlāk Liepājas Trīsvienības baznīcā. Skatīsimies uz istām lietām, klausīsimies īstu mūziku, un mēs sajūtīsim tieši to laikmeta elpu, tieši kura mums ir jā saglabā nākotnei.

RESTAURATORU BIEDRĪBAS MĀCĪBU EKSKURSIJA KURZEME, 2025. GADA 25.-26. APRĪLIS

Nākošie milzu bēniņi mūs sagaida Alsungas pili. Istā jumta konstrukcija zudusi, glābšanas konstrukcija uzlikta pirms vairākām desmitgadēm, nu arī tai steidzamības kārtā veikts smalks un pinķerīgs remonts.

Šajos bēniņos sajūta kā kuģa tilpnē izpaliek, te tikai tie koki, bez kuriem nevar iztikt – spāres, saišķi un sijas. Juris Pavlovs mums parāda, kur slēpjas meistarkāpis siju protezēšanā.

Jurim un Pērim Blūmam te ir bijis ko palauzīt galvu. Vienā lietā tie saukuši palīgā māti dabu un atraduši niedru kulišus – izcili elpojošu materiālu.

Gan Ventu, gan Kuldīgu atrodam savā vietā, un Kuldīgā arī katoļu baznīcu (1642.g.). Kuldīgas katoļu baznīca ilgus gadus jau sadarbojas ar Vācijas restauratoriem un Rīgas Celtniecības koledžu. Tieši šīs baznīcas iekārtu saglabāšanas jautājumi ir izkustinājuši no miera stāvokļa vairākus mantojuma preventīvās apkopes jautājumus – mitrums, ķirmiti. Ierasti baznīcas joms pilns ar priekšmetiem, bet šoreiz kā Emīla Dārziņa dziesmā – “Izpostīts, izārdīts, nu mūsu ķiršu dārzs, zemē gul’ nometas sārta, sārtaš lapīnās, mēs nabaga Cīnās bērni”. Viss izārdīts, jo turpinās cīņa ar mitrumu un Laika Zobu. Kaut arī visas iekārtas, skapji, altāri skulptūras un gleznas ir izvērtas, mitrums joprojām blandās pa sienām un grīdu, un baznīca joprojām domā, ka nauda dabu pielabinās. Vismaz tā rādās skatoties uz putuplasta loksniem, kas pārklātas grīdai. Tādās reizēs meklē vainu gan ezotērikā, gan likteņa nolemībā un vēstures lēmumos, gan jaunajos sintētiskajos materiālos, tik ne sevi pašā. Tātad, “vaina” ir ārpusē ne sevī, tas tīri cilvēciģi saprotams, bet daba elpo. Kā teikts ļoti, ļoti senā lūgšanā: “... ak dzīvības radošais spēks, ak elpojošā dzīve...”. Ūdens cirkulācija ir mēles dabas elpošana. Nebūs elpas, nebūs dzīvības.

Mūsu Zane Kēlere stāsta par Kuldīgas

katoļu baznīcas restaurācijas gaitu. Jau vairākas paaudzes restauratoru cenšas atrast piemērotas darba metodes baznīcas priekšmetu saglabāšanā.

Ari hercoga Jēkaba laikā bija ķibeles ar Kuldīgas katoļu baznīcu. Hercogistei sarežģīta ģeopolitika – no vienas puses katoļi, no otras luterāņi zviedri, no trešās – pareizticīgie krievi un vēl vecticībnieki. Kādam no tiem tomēr par sabiedroto bija jākļūst un... ērtākie un labāk bruņotie, un varenākie izrādījās poļi.

Par jaunu baznīcu celtniecību un veco atjaunošanu hercogistes teritorijā. Pirmā tiek būvēta, kā tagad teiktu, hercogistes valstspilsētā Kuldīgā. Nevienas valstspilsētas iedzīvotājs ar pilsētnieka tiesībām, gan negribēja svešu ticību redzēt savā pilsētā. Sekoja asi kuldīdznieku iebildumi par svešas ticības bāzes atrašanos luteriskajā zemē. Tā teikt, iepriekšējā paaudzē reformācijā padzina to ticību, bet jaunajā realitātē katoļi atkal atpakaļ, un nu ļoti nekaunīgi aizņēms lielu zemes gabalu pilsētā.

Kuldīgas muzeja krājumā tik daudz interesanta. Mūsu Megija rāda darbnīcu. Viens restaurators muzejā ir kā viens dakters laukos – jāprot viss. Viens restaurators ir labāk kā nevienš restaurators. Te spēkā vecais bauslis – nebaudies – aprunājies. Visi reiz ir jauni un visi reiz sāk virtuvē. Dažreiz arī lieli un pieredzējuši restauratori turpina virtuvē, kā saka Dita Murziņa, ja objekta izmērs to atļauj.

Kuldīgas restaurācijas centrs ir vieta, kur sadzird restauratoru. Blakus esošais brīnišķīgais dārziņš arī ir sadzirdējis senuma romantisko aicinājumu un zied kā sendienās Kuldīgā. Tagad Kuldīga rullē. Viss kaut kad sākas, un Kuldīgas restaurācijas centrs ir sācies ar Jāņa Mertena mirdzošajam acim Rīgas Celtniecības koledžas (RCK) restauratoru izlaidumā. Visi izlaiduma viesi un skolas skolotāji prasīja katedras vadītājam Ārim Straustiņam, kas noticis, kas ar Mertenu? Pēc gadiem Jāņa Mertena stāstījums par restauratora sūtību just un saglabāt smalkās sajūtas lietu vēstījumā, tiks atskaņotas kā parauglekcija mācību stundās, kuras vadīs viņa paša skolotāji. Tas notiks vēlāk, bet toreiz acis mirdzēja par laimīgo un liktenīgo, ka Jānim ir darbs profesijā Kuldīgā.

Ari Kuldīgas restaurācijas centrs nevarēja rasties tukšā vietā, un tam bija vajadzīgs kāds liels laikmeta grūdiens. Notikums sakrita ar kādu no Latvijas teritoriālajām reformām un 2007.gadā Norvēģijas valsts 650 000 grantu mantojumam. Pie šādas summas mantojums varētu atsperties. Konkursā par grantu apvienojās RCK katedra (vadītājs Āris Straustiņš), Restauratoru biedrība, Rīgas Tehniskā universitāte un Rēzeknes mākslas skola. Pieteikuma “Kultūras mantojuma ABC” saturs bija ABC restauratoru izglītības programmas paplašināšana, devīze “Mācīties darot”. Dokumentu gatavošanā pagāja trīs mēneši šī raksta autora darba.

Slidot cauri administrācijas vērtības filtriem, mūsu priekšlikums kaut kur pazuda, bet parādījās cits ABC. Tas cits ABC ieguva grantu un Kuldīga tagad “rullē”. Prieks par Kuldīgu. Vai ieguva mācību? Jā – politikā draugu nav, arī partijas biedrs ir politiķis. Lai tuvinātu notikumu dzīvībai dzīvei, kad pazūd tāda apjoma darbs, maza sarakstes teksta teikumiņš: “Kāpēc nejūtu tavu silto elpu uz papīru kaudzēm? Nesaprotu, ko lai uzspiežu, kam, lai piezvanu, kuru tramdi un kuru likt mierā.” Tagad, pēc 18 gadiem, Kuldīgas Centrs ir tik brīnišķīga vieta, ka gribas pārcelties uz Kuldīgu un tur mazliet pamācīties darot.

Otrajā ekskursijas dienā izrādījās, ka mēs esam lieliski talkotāji. Vīslatvijas talka. Kurš putniņš agri ceļas, agri slauka deguntiņu. Domājām, ka mēs tie agrie, bet liepājnieki, kaut viņi dzīvo Latvijas Vakaros, t.i., Rietumos jau ir uz vietas, stāv pie vecā Liepājas robežstaba. Stabam vajadzīga konsultācija. Stabs paliek uz vietas,

bet mēs ar maisiem steidzam uz priedītēm pilsētas mežā. Daži atrod no "turku kara laikiem" atstātu milzu tepīki, tas izgāzts no mašīnas pie uzraksta Atkritumus nemest. Citi velk no jūras malas tur pamestu metāla mucu. Dažs labs velk divus maisus ar izmestām, sarūsejušām mašīnu lietām. Lietu lēmēji un

RESTAURATORU BIEDRĪBAS MĀCĪBU EKSKURSIJA KURZEME, 2025. GADA 25.-26. APRĪLIS

virzītāji apstājuši robežstabu un apdomā tā tālāku atjaunošanu – Liepāja rullē.

Laiki mainījušies, ceļmalās atrasto daudzo maisu saturā tikai viena švaka 300 gramīga pudele. Pārējais vākums ir rūsejis metāls. Jāā, Liepājas metalurga vairs nav, zeme palīdz apēst atmiņas par 130 gadu ilgu ražošanu,

kas piedzīvojuši cara laikus, 20. un 21. gadsimtu. Te vietā mūsu metalistu sirdssāpe, redzot kā pazūd, korodē un zaudē formu materiāls.

Ināra Heinrihsone

KURZEMES BRAUCIENS – MĀCĪBA, KĀ ADATĀ IEVĒRT DIEGU...

Bieži piedomāju par veco māmuļu, kuras acīm diega ievēršana adatā vairs nepadevās. Toties savas dzīves īpašos notikumus viņa turpināja dokumentēt, tos izšujot ar sarkanu diegu baltos linu dvieļos. Ik gadu viņas ģimenes atvases visās paaudzēs ieradās pie vecmāmiņas, ko tradicionāli sauca par "diega ievēršanas" talku. Izšūto dvieļu kolekcijai piešķirts kultūrvēsturisks statuss...

Restauratoru biedrības pavasara Kurzemes braucienā gūtie iespaidi manī joprojām izraisa iedvesmu. Novēroju arī, kā katrā brauciena dalībniekā atsauc darba procesos krātās asociācijas un apstiprināja pieredze gūtās atziņas. Savirknēto objektu apskate noritēja kā bezrūpīgā dzīves ainā – pastorālē.

Šādu noskaņu Mārgeris Zariņš iekļāvis "Apriķu pastorālē" (1979) no Kurzemes baroka svītas ērģelēm. Rotaļīgās muzikālās sekvences atgādina par koka dekoriem - viņogu ķekariem un pīniju čiekuriem, kuri bagātīgi aptver visas baznīcas interjera vietas. Kristietībā viņakoks simbolizē Jēzu Kristu, patieso dzīvības avotu un garīgo barību ticīgajiem.

„Es esmu istais vīna koks, un mans Tēvs ir kopējs. Viņš nocoert no manis ikkatru zaru, kas nenes augļus, un ikkatru, kas nes augļus, tīra, lai tas vēl vairāk nestu augļus.” Jaņa evaņģēlijs 15:1-2

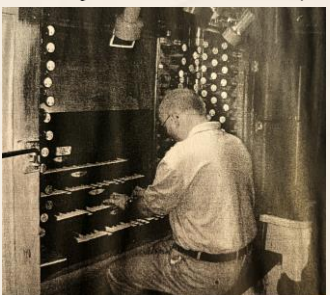
Apriķu baznīcas griestu velvēs gleznotās spārnoto eņģeļu lielās figūras tieši norāda uz aicinājumu skanīgai draudzes koraļu dziedāšanai "stabuļu skaņu" pavadījumā. Mani pārsteidza attēloto mūzikas instrumentu izvēle eņģeļu rokās: lauta, bungas un čells. Tas ir bijis ļoti drošs un moderns risinājums, kurš 18.gs.izplatījās Rietumeiropā. Te nav vairs Bibēlē aprakstītās 10-stīgu arfas un bazūnes.

Liepājā elpoja ērģeles! Atceros, kā 2006.gadā Zviedrijas Ērģelnieku

Apriķu baznīca, viņogulājs

biedrība posās braucienam uz Latviju.

Liepājas Sv. Trīsvienības baznīca
2006.gada 28.jūnijā

Toreiz mans pasniedzējs prof. Nils Larsson nespēja izbeigt sajūsmu par visu redzēto, jo sevišķi pieminēdams Liepājas Sv. Trīsvienības baznīcas

baroka ērģeles. Šoreiz restauratoru biedrības grupai tika demonstrēts skaisti reģistrēts J.S.Baha "Ich ruf zu dir, Herr Jesu Christ".

Ar Alsungas tautas tērpu iepazīnos vēl esot skolniece un dziedot maestro Haralda Medņa vadītajā korī. Toreiz tādus tērpus Rīgas pašdarbnieku kolektīvam izsniedza kultūras nams. Atkārtoti ar Alsungas tērpu sanāca sastapties, kad tieši tādu pašu tērpu 1990.-to gadu sākumā mans dzīvesbiedrs bija ieraudzījis veikala skatlogā Brīvības un Elizabetes ielu stūrī. Izmērs bija kā nomērīts manam augumam un tērpu bieži un ar godu valkāju svētku dienās visus gadus visos gadalaikos.

Oranžās tautisko rakstu zeķes nācās adīt pašai. Kopā valdot visu četru krāsu dziju pavedienus, manējās sanāca kā biezi "vaļinki". Sutu tradīciju speciāliste tieši šādas kļūdas iespēju pieminēja savā stāstījumā. Tātad, saņēmu atbildi, ka tā var gadīties

Alsungas muzejs, sieviešu tērpa zeķes

Jau kopš bērnības man bijuši ļoti mīli dekoratīvi sienu krāsojumi. Jo sevišķi padrupuši. Uz šādām detaļām manas acis vienmēr pavēra vectēvs Otto, kurš savus "mālderzeļļa" gadus pavadījis 20.gs.sākuma Rīgā, vēlāk būdams arhitekts Pēterpili un pēckara Latvijā būvzinātnieks. Mani "Otto-tētiņš" iemācīja strādāt ar vienkāršiem vecmeistaru materiāliem. Kurzemes objektos izdevās pamanīt šādu šablonu bords fragmentus.

Kabile, bords fragments

Kuldīgas un Liepājas apmeklējums bija pirmo reizi manā "trīskārši" izdzīvotajā mūžā, tāpēc pārvedu mājas nelielu viņogulāja zariņu, kuru nolauzu pie kāda žoga saulrietā grimstošajā Liepājā. Rakstīšanas brīdī zariņš jau ir sazaļojis un izdzinis saknītes – kā dzīva atmiņa no Kurzemes brauciena drīz ieņems vietu manā zemē.

Mācība par diega ievēršanu adatā – jānotiek, jārisina, jāpiesaista jaunākās paaudzes!

Monumentālās glezniecības māksliniece-
restauratore/ērģelniece
Mākslas maģ.
Ineta Žigure